

STATI

Imperativní normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti

Monika Pauknerová*

Abstrakt: Téma imperativních norem v mezinárodním právu soukromém patří dnes již ke klasickým tématům, jedná se o normy, které prosazují svou aplikaci na soukromoprávní poměry s mezinárodním prvkem, a to bez ohledu na rozhodné právo, kterým se takový poměr řídí. V článku jsou zkoumány vymezení imperativních norem, jejich odlišení od obvyklých kogentních norem, použitelnost imperativních norem z hlediska rozhodujícího fóra, souvislost s výhradou veřejného pořádku, aplikace imperativních norem a přihlížení k jejich účinkům. Další část se zaměřuje na mezinárodní kodifikaci imperativních norem, zejména nařízení Řím I. Podrobně je komentována judikatura SDEU v případech Ingmar C-381/98, Unamar C-184/12, Nikiforidis C-135/15, Verein für Konsumenteninformation C-191/15 a C-272/18, Agro C-507/15, a Da Silva Martins v Dekra C-149/18. V závěru se autorka zamýšlí nad tím, zda mají ještě význam úpravy imperativních norem v předpisech národního práva a zda nazrál čas na nějaké nové řešení.

Klíčová slova: nutně použitelné normy, imperativní normy, mezinárodní právo soukromé, evropské mezinárodní právo soukromé, nařízení Řím I o právu použitelném na smluvní závazky

Východiska

Téma imperativních nebo nutně použitelných norem v mezinárodním právu soukromém patří dnes již ke klasickým tématům, která mají ve světové, ale i v české literatuře bohatou historii. Stručně vyjádřeno, jedná se o normy, které imperativně prosazují svou aplikaci na soukromoprávní poměry s mezinárodním prvkem, a to bez ohledu na rozhodné právo, kterým se takový poměr řídí. Tyto normy samy o sobě do mezinárodního práva soukromého nepatří, jsou to normy většinou veřejnoprávního charakteru, mohou však mít pro soukromoprávní poměry s mezinárodním prvkem významné soukromoprávní důsledky, např. podmiňují platnost určitého jednání administrativním aktem, určitá jednání zakazují pod sankcí neplatnosti, nebo ovlivňují splnění závazku. Např. podle zákona o zahraničním obchodu s vojenským materiálem je potřebná k vývozu takového materiálu do zahraničí licence, a to bez ohledu na to, kterým právním řádem se řídí samotná kupní smlouva. Bez udělení licence bude smlouva neplatná.¹ Pokud by spor z této smlouvy rozhodoval soud v ČR, pak přihlédně k ustanovením zákona o zahraničním obchodu s vojenským materiálem a bude jej případně aplikovat bez jakýchkoliv pochybností, i když tento zákon nebude součástí rozhodného právního řádu. Jak by se však zachoval v tomto

* Prof. JUDr. Monika Pauknerová, CSc., DSc., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i., a Právnická fakulta Univerzity Karlovy. E-mail: pauknero@prf.cuni.cz. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122. Autorka děkuje oběma anonymním recenzentům za velmi podnětné připomínky, které vesměs respektovala.

¹ Zákon č. 38/1994 Sb., o zahraničním obchodu s vojenským materiálem ve spojení s § 588 o. z. Licence se vždy nevyžaduje, někdy stačí i povolení – § 6 a 14 zák. č. 38/1994 Sb.

případě soud cizího státu, pokud by se jednalo o relevanci českého předpisu, který nepatří k rozhodnému právu?

Naznačené téma je klasické a bývá považováno za jedno z nejsložitějších z celé nauky mezinárodního práva soukromého, věnovali se mu v určitých aspektech téměř všichni teoretici mezinárodního práva soukromého. S nadsázkou lze říci, že téměř každý, kdo se hlouběji zabývá mezinárodním právem soukromým, pocítoval morální povinnost říci si k tomuto tématu své.² S malým detailem: všichni jsme nedočkavě čekali, až se nějaký případ vyskytne v praxi. Případů, které se dostaly k soudnímu projednávání, však bylo a je poměrně málo – dodnes se řada těchto většinou politicky velmi citlivých věcí – např. v oblasti obchodu s vojenským materiálem – řeší mimosoudně.

Nicméně případy, kdy do hry vstupují zahraniční imperativní normy, se čas od času vyskytovaly: kdysi to byly zahraniční státní zásahy do soukromoprávních poměrů, nazývané „*interventions hétérogènes*“ či „*artfremde Eingriffe*“,³ typicky v dobách války či studené války, např. znárodňovací opatření dopadající na majetek, který se nacházel mimo území státu, který opatření vydal. V padesátých letech minulého století, ve vypjaté době sporů ze znárodňovacích opatření československého státu, britská Sněmovna lordů v poměrně známém případě *Kahler v Midland Bank*⁴ překvapivě aplikovala československé právo, které si smluvní strany zvolily jako rozhodné. Přitom však v době rozhodování byl *Kahler* již rezidentem v USA a v této době bylo spíše obvyklé používat proti zahraničním znárodňovacím opatřením výhradu veřejného pořádku a k takovým opatřením se nepřihlíželo (*Živnostenská banka v Frankman*)⁵. Zákazy se zpravidla posuzovaly z hlediska místa plnění závazku. Nebo počátkem osmdesátých let minulého století se objevovaly spory v souvislosti s embargem USA na vývoz zařízení pro transsibiřský ropovod. Jednalo se např. o to, zda kupní smlouva na dodávku takového zařízení, uzavřená mezi dceřinou společností společnosti USA a společností se sídlem ve Francii, která se řídila nizozemským právem, je z důvodu embarga USA na dodávky tohoto zboží určené pro ropovod v tehdejší SSSR neplatná (případ *Sensor*).⁶ V době novější je to např. otázka sankcí proti Rusku – zákazů či omezení vývozu zboží do Ruska a dalších omezujících opatření v reakci na krizi na Ukrajině,⁷ embargo na vývoz zbraní do Ázerbájdžánu,⁸ embargo USA na výstavbu rusko-německého plynovodu Nord Stream II⁹ apod.

² V české literatuře srov. zejména KUČERA, Z. *Mezinárodní právo soukromé*. 7. vydání. Brno – Plzeň: Doplněk – Aleš Čeněk, 2009, s. 233 an. (a všechna předchozí vydání); KALENSKÝ, P. Právo mezinárodního obchodu a dosah „ius cogens“. *Právní zpravodaj čs. zahraničního obchodu*. 1975, č. 3–4, s. 14; PAUKNEROVÁ, M. Přímou použitelné administrativněprávní normy a mezinárodní právo soukromé. *Právník*. 1983, roč. 122, č. 5, s. 477; KUČERA, Z. Použití tuzemského práva v občanskoprávních vztazích s mezinárodním prvkem. *Právník*. 1985, roč. 124, č. 3, s. 274; TÝČ, V. – ROZEHNALOVÁ, N. Kolizní smluvní právo, výhrada veřejného pořádku a mezinárodně kogentní normy. *Právník*. 2002, roč. 141, č. 6, s. 634 an.; KAPITÁN, Z. *Nutně použitelné normy v mezinárodním prostředí*. Brno, 2004, s. 64; PAUKNEROVÁ, M. Nutně použitelné normy v mezinárodním styku – tradiční a nové pohledy. In: WINTEROVÁ, A. – DVOŘÁK, J. *Pocita Sentē Radvanovē k 80. narozeninám*. Praha: ASPI Wolters Kluwer, 2009, s. 377–387; BRÍZA, P. *Volba práva a volba soudu v mezinárodním obchodě*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 66 an.; VALDHANS, J. *Právní úprava mimosmluvních závazků s mezinárodním prvkem*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 227 an.; ROZEHNALOVÁ, N. *Instituty českého mezinárodního práva soukromého*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 184 an. aj.

³ ZWEIGERT, K. *Droit international privé et droit public. Revue critique de droit international privé*. 1965, Vol. 38, No. 2, 645 an.; TOUBIANA, A. *Le domaine de la loi du contrat en droit international privé (contrats internationaux et dirigisme étatique)*. Paris: Dalloz, 1972; MANN, F. A. *Die Sonderanknüpfung und zwingendes Recht im internationalen Privatrecht. Festschrift für G. Beitzke*. Berlin – New York: De Gruyter, 1979, s. 607 an. aj.

⁴ *Kahler v Midland Bank Ltd.*, House of Lords [1950] AC 24, 42. Soudce uvedl, že respektoval vůli stran.

⁵ *Živnostenská banka National corporation v Frankman*, House of Lords [1950] AC 57, 29.

⁶ MERCIAI, P. *The Euro-Siberian Gas Pipeline Dispute – A Compelling Case for the Adoption of Jurisdictional Codes of Conduct*. *Maryland Journal of International Law*. 1984, Vol. 8, Iss. 1. Dostupné z: <<https://core.ac.uk/download/pdf/56359525.pdf>> [cit. 2020-05-12].

V současnosti řešíme, a hlavně budeme řešit respektování či nerespektování různých přeshraničních zákazů státu v návaznosti na boj proti epidemii nového typu koronaviru a omezování volného pohybu zboží, služeb i osob,¹⁰ jakož i další přeshraniční omezení, více či méně politická, která mohou významně ovlivnit soukromoprávní poměry s mezinárodním prvkem. V době, kdy je psán tento příspěvek, jsou na obzoru rovněž přísná sankční opatření USA ve vztahu k čínskému zboží, zejména produktům značky Huawei.

Lze očekávat účelový, zpolitizovaný výklad různých omezujících opatření států, proti kterým vystupují zejména soukromé osoby. Do popředí se tak opět dostávají argumenty veřejného zájmu a veřejného pořádku, neboť imperativní normy hájí především právě veřejný zájem a úzce jsou provázány s veřejným pořádkem.

Rozehnalová upřesňuje, že v těchto případech se nejedná přímo o aplikaci veřejného práva, ale o situaci, kdy jsou přímo posuzovány soukromoprávní poměry, a to v rámci civilního sporu.¹¹ S určitou nadsázkou se hovoří o tom, že se tyto normy „prosazují“, jak vyplývá již z jejich označení v některých jazycích a zejména ze starší terminologie, která se vžila.

V souvislosti s publicizací soukromého práva se zároveň rozšiřuje okruh norem, které si obdobně vynucují svou aplikaci na soukromoprávní poměry s mezinárodním prvkem bez ohledu na rozhodné právo, kterým se posuzovaný právní poměr řídí, avšak nemají jasně veřejnoprávní charakter. Jsou to typicky normy na ochranu spotřebitele a zaměstnance, či obecněji normy na ochranu slabší smluvní strany.

V dnešní době je otázka aplikovatelnosti imperativních norem v mezinárodním právu soukromém do určité míry kodifikována, a to jak v mezinárodních úmluvách, tak v nařízeních EU i v některých vnitrostátních předpisech o mezinárodním právu soukromém, počítá s ní dokonce i *soft law*. Objevila se rozhodnutí Soudního dvora EU (ESD, SDEU), která se těší pozornosti v zahraničí, v české literatuře prozatím zůstávají tato rozhodnutí podle mých znalostí spíše stranou, zejména ta nejnovější.

Téma je stále aktuální. A i když možná bylo v rovině teoretické již řečeno to podstatné, jeví se jako vhodné se k tématu vrátit, zejména ve světle nových případů, které dosavadní poznatky do určité míry korigují. Teorie imperativních norem v mezinárodním právu soukromém, která byla sice pro nauku mezinárodního práva soukromého „lahůdkou“, někdy se označovala přímo jako „*Lieblingsthema*“, ale bez většího praktického významu, tak konečně dostává konkrétní náplň.

⁷ Rada Evropské komise, Omezující opatření EU v reakci na krizi na Ukrajině, od roku 2014, v podrobnostech srov. <<https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/sanctions/ukraine-crisis/>> [cit. 2020-05-12], obsahující mimo jiné hospodářské sankce a individuální omezující opatření (zmrazení majetku a cestovní omezení).

⁸ Do Ázerbájdžánu byly vyvezeny, a to přes embargo na vývoz zbraní, houfnice Dana české výroby, srov. ŠIMÁK, J. Jak se dostaly houfnice Dana do Ázerbájdžánu? České úřady věděly, kam zbraně míří. *Deník N* [online]. 18. 9. 2019 [cit. 2020-05-12]. Dostupné z: <<https://denikn.cz/198344/jak-se-dostaly-houfnice-dana-do-azerbajdzanu-ceske-urady-vedely-kam-zbrane-miri/>>.

⁹ *A Bill to impose sanctions with respect to the provision of certain vessels for the construction of Russian energy export pipelines, and for other purposes*. Dostupné z: <<https://www.cotton.senate.gov/files/documents/pipeline.pdf>> [cit. 2020-06-26].

¹⁰ BRÍŽA, P. Koronavirus jako důvod neplnění smluvních povinností v domácím i přeshraničním obchodním styku, aneb lze pozdní dodávku ospravedlnit virem? In: *Epravo.cz* [online], 4. 3. 2020 [cit. 2020-05-12]. Dostupné z: <<https://www.epravo.cz/top/clanky/koronavirus-jako-duvod-neplneni-smluvnich-povinnosti-v-domacim-i-preshranicnim-obchodnim-styku-aneb-lze-pondni-dodavku-ospravedlnit-virem-110791.html>>; TANG, S. Coronavirus, force majeure and private international law. In: *Conflict of Laws* [online]. 1. 3. 2020 [cit. 2020-05-12]. Dostupné z: <<https://conflictoflaws.net/2020/coronavirus-force-majeure-certificate-and-private-international-law/>>.

¹¹ Srov. ROZEHNALOVÁ, N. *Instituty českého mezinárodního práva soukromého*, s. 192.

1. K pojmovému vymezení

1.1 Definice imperativních norem

„Imperativní jsou ustanovení, jejichž dodržování je pro stát při ochraně jeho veřejných zájmů, jako např. jeho politického, společenského a hospodářského uspořádání zásadní do té míry, že se vyžaduje jejich použití na jakoukoli situaci, která spadá do jejich oblasti působnosti, bez ohledu na právo, které by se jinak na smlouvu podle tohoto nařízení použilo.“

Takto definuje imperativní normy článek 9(1) nařízení Řím I o právu použitelném na smluvní závazkové vztahy z roku 2008.¹² Tato definice se objevuje v přiměřeně pozměněné podobě i v některých dalších unijních nařízeních, jako je čl. 30 nařízení o majetkových poměrech v manželství z roku 2016, čl. 30 nařízení o majetkových důsledcích registrovaného partnerství z roku 2016,¹³ nebo v prozatím pouze akademickém návrhu nařízení Řím V o právu použitelném na společnosti a jiné osoby, který byl předložen Evropskou skupinou pro mezinárodní právo soukromé GEDIP.¹⁴ Nařízení Řím II o právu použitelném na mimosmluvní závazkové vztahy z roku 2007,¹⁵ přijaté jeden rok před nařízením Řím I, upravuje imperativní ustanovení v čl. 16, jejich definici přímo neobsahuje. Soudní dvůr EU však vychází z toho, že nařízení Řím I a Řím II by měla být vykládána koherentně v zájmu dosažení co nejvyšší míry harmonizace, a výslovně uvádí, že pojem „imperativní ustanovení“ v čl. 16 Řím II odpovídá definici imperativních norem ve smyslu čl. 9 Řím I.¹⁶ Samotná formulace v čl. 9 Řím I je převzatá z rozsudku SDEU ve věci *Arblade*, kde soud navázal na průkopníka tohoto pojmu Francescakise.¹⁷ Definice imperativních ustanovení v nařízení Řím I nepochybně přispěla k posílení relevance pojmu „imperativní normy v mezinárodním právu soukromém“ a posílení obecného povědomí o tomto pojmu, který byl do té doby znám pouze úzkému okruhu odborníků hlavně v teorii.

1.2 Imperativní normy a obvyklé kogentní normy

Pojem imperativní normy je používán v řadě souvislostí. Z hlediska přeshraničních vztahů s mezinárodním prvkem je potřebné především rozlišit imperativní normy od obvyklých kogentních norem. Kogentní normy jsou zpravidla chápány jako normy, od nichž se nelze pod hrozbou sankce odchýlit ujednáním účastníků předmětného právního poměru. Vyjadřují natolik důležitý zájem, že není možné připustit, aby jejich aplikace byla elimi-

¹² Nařízení EP a Rady (ES) č. 593/2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (nařízení Řím I).

¹³ Nařízení Rady (EU) 2016/1103 provádějící posílenou spolupráci v oblasti příslušnosti, rozhodného práva a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech majetkových poměrů v manželství a nařízení Rady (EU) 2016/1104 provádějící posílenou spolupráci v oblasti příslušnosti, rozhodného práva a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech majetkových důsledků registrovaného partnerství.

¹⁴ GROUPE EUROPÉEN DE DROIT INTERNATIONAL PRIVÉ (GEDIP). *Regulation X on the Law Applicable to Companies and Other Bodies*. Dostupné z: <<http://www.gedip-egpil.eu>> [cit. 2020-05-12].

¹⁵ Nařízení EP a Rady (ES) č. 864/2007 o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (nařízení Řím II).

¹⁶ Srov. rozsudky SDEU C-359/14 a C-475/14 *ERGO Insurance*, ECLI:EU:C:2016:40, bod 43, a SDEU C-149/18 *Martins v Dekra*, ECLI:EU:C:2019:84, bod 28.

¹⁷ SDEU č. C-369/96 a C-376/96 ve věci *Arblade et Leloux*, SbSD 1999, I-8453, bod 31: „L'appartenance de règles nationales à la catégorie des lois de police et de sûreté ne les soustrait pas au respect des dispositions du traité, sous peine de méconnaître la primauté et l'application uniforme du droit communautaire. Les motifs à la base de telles législations nationales ne peuvent être pris en considération par le droit communautaire qu'au titre des exceptions aux libertés communautaires expressément prévues par le traité et, le cas échéant, au titre des raisons impérieuses d'intérêt général.“ Tato formulace navazuje na slavného Phociona Francescakise, viz dále.

nována odchylným projevem vůle.¹⁸ Vedle kogentních norem soukromoprávního charakteru, obsažených např. v občanském zákoníku,¹⁹ se do regulace soukromoprávních poměrů s mezinárodním prvkem stále více prosazují i kogentní normy veřejnoprávní, mající soukromoprávní důsledky, typicky normy regulující zahraniční obchod, celní předpisy, předpisy na ochranu hospodářské soutěže apod. Ve vztazích čistě vnitrostátních jde o obecně známý jev.

Situace se komplikuje ve vztazích přeshraničních, kdy do hry vstupuje více právních řádů: s pojmem „kogentní normy“ zde nevystačíme. V přeshraniční úrovni je potřebné rozlišovat obvyklé kogentní normy na straně jedné a imperativní normy na straně druhé, které mají, na rozdíl od norem prvně uvedených, absolutně kogentní či přísně donucující povahu. Obvyklé kogentní normy se aplikují pouze tehdy, pokud jsou součástí rozhodného právního řádu – tedy buď práva, které si strany zvolily, nebo práva, které se použije podle kolizních norem v případech, kdy strany právo nezvolí. Naproti tomu imperativní normy budou vynucovat svoji aplikaci vždy, bez ohledu na to, který právní řád je pro daný poměr rozhodný.

1.3 Použitelnost imperativních norem z hlediska rozhodujícího fóra

Soud zpravidla aplikuje vlastní, tuzemské imperativní normy, tedy imperativní normy *legis fori*, a to bez ohledu na právní řád, kterým se řídí předmětný soukromoprávní poměr. To je zásada, která je tradičně všeobecně akceptovaná po celém světě, i když dnes, typicky v unijní judikatuře, už to tak úplně neplatí a aplikace tuzemských imperativních norem se přece jen nevyhne splnění určitých podmínek: takové předpisy musejí naplnit legální definici imperativních norem, což může být někdy sporné. Hlavní otázkou je však aplikovatelnost zahraničních imperativních norem. Relevantní mohou být jak normy cizího práva, které jsou součástí *legis causae*, tedy práva rozhodného pro daný právní poměr, tak případně i normy cizího práva, které nepatří k rozhodnému právu, ale jsou to normy práva třetího státu, typicky zákaz vývozu či dovozu určitého zboží. Jak se zachová soud? Někdy je otázka přihlížení k takové normě třetího státu spíše teoretická, jindy však norma třetího státu může vztah přímo zasáhnout, např. způsobí nemožnost plnění, a nelze ji tedy zcela ignorovat. Používání zahraničních imperativních norem, ať již jsou to normy *legis causae*, či normy práva třetího státu, obecně činí problémy.

1.4 Dualita termínů: imperativní a nutně použitelné normy

V češtině, obdobně jako v řadě dalších jazyků, se v terminologii rozvinula dualita pojmů, které tyto normy označují: imperativní normy a nutně použitelné normy. Právnický formalista, který se zaměřuje na výrazové odstíny, bude možná hledat za touto dualitou nějaký rozdíl. Osobně se však domnívám, že jsou zde různé zdroje, různí autoři, kteří se začali těmito normami zabývat. Na straně jedné Francescakis ve svém slavném článku *Les lois*

¹⁸ KUČERA, Z. *Mezinárodní právo soukromé*, s. 237 an.

¹⁹ K výkladu kogentních norem v občanském zákoníku, zejména k rozlišení norem na absolutně a relativně kogentní, srov. zejména ELIÁŠ, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. In: *XXXIII. Karlovarské právnícké dny*. Praha: C. H. Beck – Leges, 2015, s. 55 an. (zvláště s. 57); MELZER, F. Dispozitivní a kogentní normy v novém občanském zákoníku *Právní rozhledy*. 2013, č. 7, s. 259; aj.

d'application immédiate en tant que lois de police,²⁰ který na mne osobně v počátcích mého výzkumu těchto zvláštních norem velice zapůsobil, ovlivnil zejména terminologii v románských a některých dalších jazycích, kdy se obecně používá pojmu nutně použitelné normy, srov. i terminologii našeho zákona č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém (z. m. p. s.). Na straně druhé, dá se říci, že téměř paralelně, se prosazuje pojem imperativní ustanovení (*Eingriffsnormen*),²¹ který se nakonec objevil i v českém překladu nařízení Řím I a dalších unijních předpisů. Určité nebezpečí pojmu „imperativní normy“ ovšem spočívá v tom, že tohoto pojmu se používá v různých, i odlišných případech. Nejen v mezinárodním právu veřejném, ale i v právu čistě vnitrostátním, kdy např. Ústavní soud použil pojmu „*kogentní imperativní norma*“ v souvislosti s povahou zmocňovacího ustanovení § 17/3 zákona č. 48/1997 Sb., k vyjádření toho, že toto ustanovení nedává ministerstvu možnost dalšího uvážení.²²

Pojmy imperativní a nutně použitelné normy jsou v českém mezinárodním právu soukromém používány *promiscue*. Kučera se v zákoně o mezinárodním právu soukromém rozhodl pro označení „*nutně použitelná ustanovení*“, zatímco při překladu nařízení Řím I byla dána přednost pojmu „*imperativní ustanovení*“. Tento pojem již obsahovalo české znění Římské úmluvy o právu použitelném na smluvní závazky,²³ která je předchůdkyní nařízení Řím I. Je to naše realita, i když např. Rozehnalová již v roce 2010, kdy se nový zákon o mezinárodním právu soukromém připravoval, upozorňovala na to, že skončil čas a právo na zavádění vlastních termínů a je vhodné využívat termín uvedený v právní normě,²⁴ čímž se vyslovila pro „imperativní“ normy. Více standardních termínů existuje i v jiných jazycích – např. francouzské znění čl. 9 Řím I uvádí pro imperativní ustanovení pojem *lois de police*, zatímco čl. 16 Řím II *dispositions impératives dérogatoires*. Nebo Rozehnalová a Valdhans si všimli, že terminologie v portugalštině se změnila z původního označení „*disposições imperativas*“ v Římské úmluvě na označení „*normas de aplicação imediata*“ v nařízení Řím I.²⁵ Jeden z nejnovějších zákonů o mezinárodním právu soukromém, chorvatský zákon z roku 2017,²⁶ používá pojmu „*pravila neposredne primjene*“, tedy se rovněž vrací ke klasickému termínu přímo použitelné normy. Mnohosti pojmů tak lze stěží zabránit.

Na rozdíl od jazyků kontinentálního práva, *common law* znalo pouze pojem kogentní normy (*mandatory rules*) a v naznačených případech argumentovalo většinou veřejným zájmem. Jazykové, a hlavně pojmové upřesnění přinesl až článek 9 nařízení Řím I, který

²⁰ FRANCESCAKIS, P. Quelques précisions sur les „lois d'application immédiate“ et leurs rapports avec les règles de conflits de lois. *Revue critique de droit international privé*. 1966, s. 1 an.

²¹ Srov. např. SIEHR, K. Ausländische Eingriffsnormen im inländischen Wirtschaftskollisionsrecht. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*. 1988, Jhrg. 52, Hf. 1/2, s. 41 an.

²² Pl. ÚS 6/07 z 9. 2. 2010, ve věci návrhu skupiny poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky na zrušení vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 618/2006 Sb., kterou se vydávají rámcové smlouvy, alternativně na zrušení jejich jednotlivých ustanovení, za účasti Ministerstva zdravotnictví jako účastníka řízení (nález byl vyhlášen pod č. 66/2010 Sb.), bod 79. Na toto rozhodnutí upozornila v diplomové práci TEJCHMAN, L. *Kogentní normy v mezinárodním styku*. Praha: Právnická fakulta UK, 2020, s. 7.

²³ Římská úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy z r. 1980, sdělení Ministerstva zahraničních věcí ČR č. 64/2006 Sb. m. s.

²⁴ ROZEHNALOVÁ, N. *Závazky ze smluv a jejich právní režim (se zvláštním zřetelem na evropskou kolizní úpravu)*. Brno: Masarykova Univerzita, 2010, s. 180–181.

²⁵ ROZEHNALOVÁ, N. – VALDHANS, J. Imperativní normy, bezpečnostní normy, ochranné kogentní normy a další limity aplikace práva určeného kolizními normami dle nařízení Řím I. In: MIKOŁAJCZYK, B. *Free Movement of Goods and Persons Across the Polish–Czech–Slovak Borders*. Katowice: Oficyna Wydawnicza, 2012, s. 49–63.

²⁶ Zákon o međunarodnom privatnom pravu č. 101/2017 z 12. 10. 2017.

zakotvil pojem „*overriding mandatory rules*“, znamenající pravidla, která mají být aplikována bez ohledu na právo rozhodné pro smlouvu, a která jsou tedy v tomto směru považovaná za „*overriding*“,²⁷ tedy pravidla „přebíjející“ kolizní řešení, pravidla uplatňující se před kolizním řešením přednostně.

1.5 Imperativní ustanovení a ustanovení, od nichž se nelze smluvně odchýlit

Imperativní ustanovení, která prosazují svou aplikaci bez ohledu na rozhodné právo, je zároveň potřebné odlišit od „*ustanovení právního řádu, od nichž se nelze smluvně odchýlit, a která by se použila v případě neexistence volby práva*“, ve smyslu čl. 3(3) nebo čl. 6(2) či čl. 8(1) nařízení Řím I.²⁸ Tvůrci nařízení měli na mysli kogentní normy práva určeného podle kolizní normy, která by se aplikovala tehdy, pokud by strany právo nezvolily, tedy kogentní normy jinak rozhodného práva. Jde typicky o ustanovení na ochranu spotřebitele nebo zaměstnance. V praxi se však normy tohoto charakteru mohou s imperativními normami ve výše uvedeném smyslu překrývat a řada autorů, včetně českých, je příliš striktně vzájemně nerozlišuje.

V rozsudku SDEU *Koelzsch C-29/10*²⁹ se jednalo o použitelnost ustanovení německého zákona na ochranu před ukončením pracovního poměru výpovědí (*Kündigungsschutzgesetz*). V daném případě smluvní strany – pracovník, řidič nákladního automobilu s bydlištěm v Německu, rozvážející zboží po několika evropských státech, a zaměstnavatel se sídlem v Lucembursku – zvolily jako rozhodné lucemburské právo. Nákladní vozy byly registrovány v Lucembursku a řidiči se účastnili lucemburského sociálního pojištění. Pracovník, který dostal výpověď, se jí bránil s tím, že byl náhradním členem Rady zaměstnanců. Soud dovodil, že pracovník obvykle vykonával práci z Německa, a proto nemohlo být vyloučeno kogentní ustanovení německého práva, chránící pracovníka v daném případě před výpovědí. Ochrana zaměstnance byla překvapivá.³⁰ Soud sám výslovně uvedl, že čl. 6(1) Římské úmluvy omezuje svobodnou volbu rozhodného práva.³¹ Je to významné precedenční rozhodnutí, které se sice zaměřilo primárně na výklad pojmu „místo obvyklého výkonu práce“, zároveň však přiznalo zvláštní charakter normě německého pracovního práva.

1.6 Imperativní ustanovení a výhrada veřejného pořádku

K určitému překrývání může docházet ve vztahu imperativních norem a efektu výhrady veřejného pořádku, i když se všichni, kdo se tímto tématem v mezinárodním právu soukromém zabýváme, úzkostlivě snažíme o vzájemné rozlišení těchto dvou pojmů. Vycházíme z toho, že imperativní normy se prosazují ještě před tím, než kolizní norma určí rozhodné právo, zatímco výhrada veřejného pořádku je institutem, který se uplatní až tehdy,

²⁷ HARRIS, J. Mandatory Rules and Public Policy under the Rome I Regulation. In: FERRARI, F. – LEIBLÉ, S. (eds). *Rome I Regulation. The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*. Munich: Sellier, 2009, s. 293.

²⁸ Srov. odrážku 37 Preambule k nařízení Řím I: Pojem „imperativní ustanovení“ je třeba odlišit od výrazu „ustanovení, od nichž se nelze smluvně odchýlit“, a je třeba jej vymezit úžeji.

²⁹ SDEU C-29/10, *Koelzsch proti Lucemburskému velkovévodství*, SbSD [2011] ECR I-0000.

³⁰ KADLECOVÁ, T. Evropské mezinárodní právo soukromé v kontextu pracovního práva. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 121 an.

³¹ *Koelzsch*, bod 35. Toto ustanovení dnes odpovídá čl. 8(1) Řím I.

když kolizní norma určí jako rozhodné cizí právo, a účinky použití tohoto cizího práva by se zjevně přičily základním zásadám rozhodujícího fóra, na nichž je třeba bez výhrady trvat.³² To je ovšem teorie. V praxi může mít použití výhrady veřejného pořádku efekt obdobný efektu imperativní normy, oba instituty jsou velmi úzce spjaty.

Ilustrativní je v tomto směru rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, který se zabýval neplatností výpovědi z pracovního poměru, kterou obdržela chorvatská občanka, zaměstnaná u zahraniční společnosti v sídle její organizační složky v ČR. Strany si zvolily zahraniční právo. Výpověď sice byla s tímto právem v souladu, zaměstnankyně však uplatňovala nároky podle tuzemského zákoníku práce a argumentovala tím, že na ochraně zaměstnance jako slabší strany je třeba bez výhrad trvat jako na základní zásadě českého práva. Soud uvedl, že imperativní ustanovení ve smyslu čl. 7 Římské úmluvy nelze ztotožňovat s kogentními ustanoveními českého právního řádu. Ustanovení § 44 odst. 2 a § 46 odst. 1 písm. a) až f) zákoníku práce č. 65/1965 Sb. sama o sobě imperativními ustanoveními podle čl. 7 Římské úmluvy nejsou. Bylo-li v důsledku volby práva aplikováno právo cizího státu, které na rozdíl od českého práva neobsahuje ochranu pracovního poměru v podobě právní úpravy skutkových podstat pro jednostranné rozvázání pracovního poměru zaměstnavatelem a v podobě požadavku, aby zrušovací písemný projev zaměstnavatele obsahoval skutkové vymezení důvodu skončení pracovního poměru, nepůsobí tato okolnost v poměrech České republiky účinky, které by ve smyslu § 36 z. m. p. s. p. č. 97/1963 Sb. představovaly rozpor s veřejným pořádkem takového stupně, který by porušoval základní principy českého právního řádu.³³ Toto rozhodnutí lze přivítat, protože rozlišilo obvyklé kogentní normy od norem imperativních, jejichž intenzity zmíněná ustanovení zákoníku práce nedosahují. Současně soud uvedl, že za těchto okolností není namístě použít vůči aplikaci cizího práva výhradu veřejného pořádku.

Rozhodnutí považují za velmi přínosné. Zároveň však naznačuje přece jen určité stírání účinků institutů imperativních norem a výhrady veřejného pořádku, především právě z praktického pohledu: rozhodnutí však muselo reagovat na vznesené námitky, které oba instituty propojovaly. K obtížné diferenciaci těchto dvou institutů docházelo např. v anglickém právu, které před přijetím Římské úmluvy mezi těmito dvěma instituty nerozlišovalo.³⁴ To již konečkonců bylo naznačeno výše v souvislosti s působením imperativních norem, např. znárodnovacích opatření lidově demokratických států v padesátých letech minulého století, proti nimž jako imperativním normám byla soudy západních států uplatňována výhrada veřejného pořádku.

Argument veřejného pořádku může být využit přímo k odvrácení aplikace zahraničního práva, k jehož použití vede kolizní norma. Kromě toho může mít svůj význam i okolnost, že ve fázi uznání či neuznání cizího rozhodnutí by uznání určitého rozhodnutí mohlo být odepřeno z důvodu, že dané rozhodnutí by se zjevně přičilo veřejnému pořádku fóra rozhodujícího o uznání. Zejména tehdy, pokud by se o uznání rozhodovalo ve státě, jehož imperativní norma, např. zákaz vývozu určitého zboží, nebyla v původním rozhodnutí respektována.

³² BRÍZA, P. *Volba práva*, s. 87 a tam uvedené další odkazy; KUČERA, Z. – PAUKNEROVÁ, M. – RŮŽIČKA, K. a kol. *Mezinárodní právo soukromé*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015, s. 232; TÝČ, V. – ROZEHNALOVÁ, N. *Kolizní smluvní právo, výhrada veřejného pořádku a mezinárodně kogentní normy*, s. 634 an., aj.

³³ Nejvyšší soud ČR 21 Cdo 4196/2007. Z. m. p. s. p. – zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním.

³⁴ HARRIS, J. *Mandatory Rules and Public Policy under the Rome I Regulation*. In: FERRARI, F. – LEIBL, S. (Eds). *Rome I Regulation. The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*, s. 297.

1.7 Aplikace zahraničních imperativních norem a přihlížení k jejich účinkům

Konečně, je nezbytné vyjasnění pojmů aplikace imperativních norem a přihlížení k nim nebo k jejich účinkům. Zatímco český zákon o mezinárodním právu soukromém zakotvuje možnost „použití“, tedy aplikace nutně použitelných ustanovení, čl. 9(3) nařízení Řím I u zahraničních imperativních norem uvádí „*effect may be given to the overriding mandatory provisions*“, obdobně jako čl. 7(1) Římské úmluvy.³⁵ V české verzi se však v těchto dvou instrumentech opět objevuje „*lze použít imperativní ustanovení*“. V teorii se rozlišovalo mezi „přihlížením k účinkům“ nebo respektováním účinků norem na straně jedné a „aplikací“ těchto norem na straně druhé, a vedly se diskuse o rozdílech, které z toho vyplývají pro praxi. Znamená přihlížení k účinkům zahraničních imperativních norem, že jsou brány v úvahu jako pouhá skutečnost, a nejsou tedy vlastně aplikovány? Diskuse není zcela uzavřena, ale uvedený názor je spíše extrémní a převažuje závěr, že přece jen jde v podstatě o aplikaci.³⁶ Myslím, že nemá smysl to rozebírat abstraktně, bude záležet na okolnostech konkrétního případu. Rozehnalová v souvislosti s upozorněním na tuto diskusi uvádí, že je skutečností, že tyto normy se nikdy „nepoužijí“ ve svém smyslu veřejnoprávním, i v rámci daného právního řádu pouze svými účinky dopadají a činí například smlouvu neplatnou či nárok neprosaditelný.³⁷

Opatrně – ve smyslu pojmů „přihlížení či respektování“ a nikoli přímo pojmu „aplikace“, jsou často formulována i relevantní rozhodnutí. V rozsudku SDEU ve věci *Nikiforidis* soud nakonec, trochu alibisticky (viz dále), uvedl, že nic nebrání tomu, aby soud, jemuž je věc předložena, zohlednil předmětná imperativní ustanovení jako skutkovou okolnost, pokud to stanoví vnitrostátní právo, které je pro smlouvu rozhodné.³⁸ Přejít mezi přihlížením k účinkům imperativní normy a jejím zohledněním jako pouhé skutkové okolnosti v tomto případě mně osobně připadá poměrně plynulý, i když o „přihlížení k účinkům“ ve smyslu čl. 9(3) Řím I v daném případě jít nemohlo, protože nebyly naplněny podmínky tohoto ustanovení. V této souvislosti je ovšem akcentován rozdíl mezi přihlížením k imperativní normě jako právní normě, tj. v rámci ustanovení čl. 9(3) Řím I, a přihlížením k imperativní normě jako ke skutečnosti, což toto ustanovení nevylučuje. To by mohl obecně být případ nemožnosti plnění, typicky v případě zahraničního embarga na vývoz zboží; o nemožnost plnění ale v případě *Nikiforidis* nešlo.

V rozhodčím nálezu Rsp 78/92 vydaném v řízení před Rozhodčím soudem v Praze, který se nutně použitelnými normami zahraničního práva přímo zabýval,³⁹ je uvedeno, že rozhodci zásadně *a priori* neodmítají přihlížet k takovým imperativním předpisům cizího státu, jehož právo není pro daný vztah použitelné. Je zde citován článek 7(1) Římské úmluvy, podle něhož je možno při používání práva určitého státu na základě této Úmluvy

³⁵ Článek 9(3) Řím I v němčině rovněž rozlišuje: „*Den Eingriffsnormen des Staates, in dem die durch den Vertrag begründeten Verpflichtungen erfüllt werden sollen oder erfüllt worden sind, kann Wirkung verliehen werden, [...]*“ Rovněž ve francouzštině: „*Il pourra également être donné effet aux lois de police du pays dans lequel les obligations découlant du contrat doivent être ou ont été exécutées [...]*“

³⁶ Srov. diskusi v německé nauce – SONNENBERGER, H. J. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 10: Internationales Privatrecht*. 5. Auflage. München: C. H. Beck, IPR Einleitung, odrážky 50–57 (s. 32–36 separátu).

³⁷ ROZEHNALOVÁ, N. *Instituty českého mezinárodního práva soukromého*, s. 196, s odkazem na KUCKEIN, M. *Die Berücksichtigung von Eingriffsnormen im deutschen und englischen internationalen Vertragsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008. s. 50–53.

³⁸ SDEU č. C-135/15 *Republika Řecko proti Grigoriusu Nikiforidisi (Nikiforidis)*, ECLI:EU:C:2016:774, výrok a bod 51.

³⁹ Rozhodčí soud při Hospodářské komoře ČR a Agrární komoře ČR. Rsp. 78/92, rozhodčí nález byl vydán dne 22. 3. 1995.

přiznat účinky imperativním ustanovením práva jiného státu, s kterým má situace úzký vztah, jestliže a pokud podle práva tohoto státu se tato ustanovení použijí bez ohledu, kterým právem se řídí smlouva.⁴⁰ Zde tedy bylo přesně rozlišeno přiznání účinků zahraničních imperativních norem a aplikace. V době vydání tohoto nálezu však ještě neexistoval úřední překlad Římské úmluvy, text byl pouze pracovním překladem rozhodců.

Terminologické odlišení tak může mít svůj význam, i když se v českých předpisech ani v českém znění unijních předpisů přímo nepromítá. Není však vyloučeno, že někdy v budoucnu se může toto nedostatečné terminologické rozlišení ukázat jako relevantní, právníci milují hru se slovíčky a rozlišování podle různých odstínů vyjádření.

2. Mezinárodní kodifikace imperativních norem

Aplikace či přihlížení k imperativním normám ve smyslu norem, které se prosazují bez ohledu na rozhodné právo, je zakotvena nejen v evropském právu, ale i v dalších instrumentech. Klasickým ustanovením je čl. VIII 2 (b) Brettonwoodské dohody o Mezinárodním měnovém fondu z roku 1944, podle něhož na území žádného z členů nelze vynutit uzavření devizových kontraktů, které se týkají měny kteréhokoli člena a jsou v rozporu s předpisy devizové správy tohoto člena, udržovanými v platnosti nebo zaváděnými v souladu s touto Dohodou.⁴¹ Pro členské státy Mezinárodního měnového fondu, kterých je v současné době 189, tedy úctyhodný počet, tak platí povinnost vzájemně respektovat devizové předpisy, a to bez ohledu na místo plnění závazku. Z hlediska českého práva je toto ustanovení přímo aplikovatelné, to však nemusí platit pro další státy, zejména ty, které vycházejí z dualismu pramenů právní úpravy, který by ještě vyžadoval prováděcí vnitrostátní předpis. Relevance tohoto ustanovení však dnes bývá zpochybňována s ohledem na čl. 63 Smlouvy o fungování EU, který zakazuje všechna omezení pohybu kapitálu a plateb mezi členskými státy EU a mezi členskými státy a třetími zeměmi.⁴²

Haagská úmluva o právu použitelném pro dopravní nehody z roku 1971,⁴³ která platí i pro ČR, stanoví v čl. 7, že bez ohledu na právo rozhodné pro stanovení odpovědnosti se vždy přihlíží k předpisům o řízení a bezpečnosti dopravy platným v místě a v době nehody. Takové předpisy mají charakter imperativních norem a soudy smluvních států úmluvy je bez pochybností aplikují, přestože jde o normy veřejnoprávní a často zahraniční.

Meziamerická úmluva o právu použitelném na mezinárodní kontrakty (tzv. Mexická úmluva) z roku 1994 v čl. 11 stanoví, že ustanovení *legis fori* je třeba použít, pokud obsahují kogentní požadavky. Je na rozhodujícím fóru, aby určilo, kdy použije kogentní ustanovení práva jiného státu, s nímž smlouva úzce souvisí.⁴⁴

Svou roli zde sehrává i *soft law*, tedy předpisy, které samy o sobě závazné nejsou. Haagské principy o volbě práva v mezinárodních obchodních smlouvách z roku 2015, které

⁴⁰ Srov. částečné citace z rozhodčího nálezu in: PAUKNEROVÁ, M. Kogentní normy v mezinárodní obchodní praxi. *Právní praxe v podnikání*. 1994, č. 11, s. 4 an., a 1994, č. 12, 22 an.

⁴¹ Brettonwoodská dohoda o Mezinárodním měnovém fondu z roku 1944, srov. č. 68/1946 Sb. a opětovně sdělení č. 500/1992 Sb.

⁴² Srov. THORN, K. In: RAUSCHER, T. (Hrsg.). *Europäisches Zivilprozess – und Kollisionsrecht EuZPR/EuIPR. Kommentar*. München: Sellier, 2011, Art. 9 Rom I, pozn. 46.

⁴³ Haagská úmluva o právu použitelném pro dopravní nehody z roku 1971, ČR je smluvním státem, srov. vyhl. č. 130/1976 Sb.

⁴⁴ Text Mexické úmluvy o právu použitelném na mezinárodní kontrakty (*Inter-American Convention on the Law Applicable to International Contracts*) je dostupný např. z: <<https://www.oas.org/juridico/english/treaties/b-56.html>> [cit. 2020-05-17]. „Article 11: Notwithstanding the provisions of the preceding articles, the provisions of the law of the forum shall necessarily be applied when they are mandatory requirements. It shall be up to the forum to decide when it applies the mandatory provisions of the law of another State with which the contract has close ties.“

jsou určeny jako vzorová a interpretační pomůcka, v čl. 11 uvádějí, že tyto Principy nebrání soudu v aplikaci imperativních norem práva fóra, které se použijí bez ohledu na právo zvolené stranami. Právo fóra určuje, kdy soud může nebo musí aplikovat nebo přihlížet k imperativním normám jiného práva.⁴⁵ Rovněž Právní příručka k jednotným právním instrumentům v oblasti mezinárodních obchodních smluv (se zaměřením na kupní smlouvu) z roku 2020, která je společným projektem UNCITRAL, UNIDROIT a Haagské konference mezinárodního práva soukromého, věnuje imperativním normám a veřejnému pořádku zvláštní pozornost.⁴⁶ Opět nejde o závazný dokument. I tak mají tyto moderní principy nebo příručky svůj význam, mimo jiné odrážejí současný stav, kdy je otázka aplikovatelnosti imperativních norem považována za jednu ze standardně řešených otázek mezinárodních obchodních smluv, což dříve vůbec nebylo samozřejmostí.

2.1 Článek 9 nařízení Řím I „Imperativní ustanovení“

Toto ustanovení je často s oblibou kritizováno, mnozí si na něm tříbí své logické myšlení. Osobně vnímám toto ustanovení jako celek pozitivně, díky němu se imperativní normy dostaly do praxe, jak konkrétně, tak i „abstraktně“ v tom smyslu, že praxe o nich dnes už ví a počítá s nimi, což bylo dříve jen zcela výjimečné. Není účelem tohoto příspěvku toto ustanovení podrobně komentovat – v české literatuře přináší její výbornou analýzu Bříza,⁴⁷ Rozehnalová,⁴⁸ Bělohávek⁴⁹ aj.⁵⁰ Jak jsem již uvedla, zaměřit se chci s určitým časovým odstupem spíše na novější rozhodnutí, která se tohoto ustanovení dovolávají, a na případné trendy do budoucna.

Článek 9(1) Řím I uvádí definici imperativních norem. Článek 9(2) Řím I prohlašuje obecně známé a uznávané pravidlo, že tímto nařízením není v žádném případě dotčeno použití imperativních ustanovení práva země soudu (*legis fori*). Obdobně čl. 16 nařízení Řím II uvádí, že tímto ustanovením není dotčeno použití imperativních ustanovení práva země soudu, bez ohledu na právo, které by se na mimosmluvní závazkový vztah jinak použilo.

Zvláštní a převratný význam má čl. 9(3) Řím I, který kodifikuje aplikovatelnost zahraničních imperativních norem, které nejsou součástí rozhodného práva: „*Rovněž lze použít imperativní ustanovení práva země, v níž mají být nebo byly povinnosti vyplývající ze smlouvy splněny, pokud tato imperativní ustanovení činí plnění smlouvy protiprávním. Při rozhodování, zda mají být taková ustanovení použita, je třeba vzít v úvahu jejich povahu a účel, jakož i důsledky, které by mohly z jejich použití nebo nepoužití vyplynout.*“

Z ustanovení lze dovodit, že soudce má možnost, nikoli povinnost takové normy použít (přihlédnout k jejich účinkům). Podmínkou je, že jsou to předpisy platné v místě plnění smluvní povinnosti a plnění podle smlouvy je s nimi v rozporu, je „protiprávní“.⁵¹ Připojeno je výkladové pravidlo akcentující povahu a účel těchto předpisů a možné důsledky jejich použití či nepoužití.

⁴⁵ Text srov. <<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=135>> [cit. 2020-05-17].

⁴⁶ Legal Guide to Uniform Legal Instruments in the Area of International Commercial Contracts (with a focus on sales), UNIDROIT 2020 C.D. (99) B. 11 Add. Original: English September 2020. Text bude publikován na: <<https://www.unidroit.org/>> [cit. 2020-11-09].

⁴⁷ BŘÍZA, P. *Volba práva*, s. 71 an.

⁴⁸ ROZEHNALOVÁ, N. *Závazky ze smluv a jejich právní režim (se zvláštním zřetelem na evropskou kolizní úpravu)*, s. 171 an.

⁴⁹ BĚLOHLÁVEK, A. *Římská úmluva/Naiřzení Řím I, I a II. díl*. Praha: C. H. Beck, 2009, II. díl, s. 1317–1418.

⁵⁰ Srov. i PAUKNEROVÁ, M. *Mandatory Rules and Public Policy in International Contract Law. ERA Forum*. 2010, No. 11, s. 29–43.

⁵¹ Formulace vychází ze slavného rozhodnutí *Ralli Brothers v. Cia Naviera Sota y Aznar*, [1920] 2 KB 287.

Toto kompromisní pravidlo je potřebné hodnotit pozitivně, zejména proto, že jako takové bylo nakonec přijato. A to na rozdíl od nařízení Řím II pro mimosmluvní závazky, které obdobné ustanovení o použitelnosti zahraničních imperativních norem neobsahuje, a v němž se pro tyto vztahy nabízí v tomto směru pouze možnost využít čl. 17 Řím II upravující pravidla bezpečnosti a chování platná v místě a okamžiku, kdy došlo ke skutečnosti, jež vedla ke vzniku odpovědnosti. Taková pravidla by měla být brána v úvahu i v případě, kdy se samotný vztah řídí právem jiné země.⁵²

Vraťme se však k čl. 9(3) nařízení Řím I. Toto ustanovení je sice průkopnické, zároveň však platí daň dosaženému kompromisu, který umožnil jeho přijetí, protože je velmi úzce formulováno, omezuje se pouze na imperativní předpisy místa plnění. Za takto úzkou formulaci, která navazuje na judikaturu anglických soudů, sklízí již od počátku oprávněnou kritiku.⁵³ Postupně přicházejí nejen případy, na které lze toto ustanovení aplikovat, ale i případy, které se do této úzké formulace nevejdou. Zcela konkrétně to potvrzuje rozhodnutí Odvolacího soudu v Paříži v případě společnosti *Giti* z roku 2015.⁵⁴ V dané kauze se jednalo o otázku, zda se prosadí zahraniční imperativní norma – embargo USA na vývoz zboží do Íránu, když rozhodným právem a právem místa soudu bylo právo francouzské a místo plnění bylo v Íránu. Francouzská pobočka americké společnosti, na kterou se údajně vztahovalo americké embargo – spadala pod širokou definici „*US person*“, uzavřela distribuční smlouvu se společností se sídlem v Íránu. K naplnění podmínek k prosazení účinků embarga jakožto zahraniční imperativní normy podle čl. 9(3) Řím I by však muselo být místo plnění v USA, to ale bylo v Íránu. Z tohoto důvodu francouzský soud k imperativní normě USA nepřihlédl a dovedl, že i přes existenci amerického embarga byla francouzská společnost povinna smlouvu splnit.⁵⁵ Je otázkou, jak by soud postupoval, pokud by v daném případě embargo způsobilo i faktickou nemožnost plnění.

3. Imperativní ustanovení v judikatuře Soudního dvora EU

3.1 Ingmar C-381/98

Prvním případem rozhodovaným SDEU, resp. ještě Evropským soudním dvorem, byl slavný, ale možná spíše neslavný případ *Ingmar*.⁵⁶ Společnost se sídlem v Británii *Ingmar Ltd.* jako zástupce a společnost se sídlem v Kalifornii *Eaton Leonard Technologies Inc.* jako zastoupený uzavřely smlouvu o obchodním zastoupení pro činnost zástupce na území Velké Británie a Irska, pro smlouvu zvolily kalifornské právo jako právo zastoupeného. *Eaton* smlouvu vypověděl a *Ingmar* požádal o odškodnění podle směrnice č. 86/653/EHS o nezávislých obchodních zástupcích. Britský *Court of Appeal* se v preliminárním řízení dotázal ESD, zda je směrnice, respektive předpis, který ji implementoval, použitelný na

⁵² Srov. odrážku (34) Preambule k nařízení Řím II.

⁵³ Takto kriticky se vyslovuje od samého počátku i autorka tohoto příspěvku, srov. PAUKNEROVÁ, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, marg. č. 451 (obdobně 1. vydání).

⁵⁴ *Cour d'appel de Paris*, rozhodnutí 12/23757 *Reza Hamaghani et Société Giti Tahjis v SNC Bio-Rad*, z 25. 2. 2015, blíže viz: <<https://www.doctrine.fr/d/CA/Paris/2015/R001A672F0FC6B25B33C3>> [cit. 2020-08-06]. Srov. SZABADOS, T. *Economic Sanctions in EU Private International Law*. Oxford: Hart, 2019, s. 105–106.

⁵⁵ S jednoznačným komentářem kritizujícím úzké pojetí imperativních norem podle čl. 9(3) Řím I, blíže MANKOWSKI, P. *Drittstaatliche Embargonormen, Außenpolitik im IPR, Berücksichtigung von Fakten statt Normen*: Art. 9 Abs.3 Rom I-VO im praktischen Fall. *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts*. 2016, Vol. 5, 485 an.

⁵⁶ SDEU (ESD) č. C-381/98 ve věci *Ingmar GB Ltd proti Eaton Leonard Technologies Inc.*, SbSD 2000, I-9305. ECLI:EU:C:2000:605.

tento případ, zvláště pokud jde o odškodnění zástupců po vypovězení smlouvy i tehdy, pokud anglické právo dává přednost tomu, aby se právní režim odškodnění řídil právem, které si strany zvolily.

ESD dospěl k závěru, že ustanovení směrnice jsou použitelná a účinná pro obchodního zástupce působícího v členském státě EU, ačkoliv zastoupený není příslušníkem členského státu EU, a to i tehdy, když se smlouva o obchodním zastoupení řídí právem nečlenského státu. ESD uvedl, že smluvní svoboda a právo na volbu rozhodného práva patří k základním principům mezinárodního práva soukromého a pouze kogentní pravidla mohou stanovit případná omezení. Účelem směrnice je poskytnout ochranu obchodním zástupcům po ukončení smluvního vztahu a harmonizační opatření směrnice jsou mimo jiné zaměřena na odstranění překážek bránících činnosti obchodních zástupců tak, aby v rámci EU vznikly jednotné soutěžní podmínky. Z hlediska práva EU je důležité vyloučit možnost, aby cizí obchodní společnost, která má svého obchodního zástupce v členských státech, mohla na základě volby práva eliminovat účel této směrnice. Legislativní opatření je zaměřeno na regulaci činnosti v EU – a činnost obchodních zástupců k těmto aktivitám určitě patří – s tím, že není rozhodné, jakým právem se mají řídit vztahy smluvních stran.

Toto rozhodnutí není přijímáno shodně. Mezi specialisty na mezinárodní právo soukromé způsobilo zpočátku zděšení: ve sféře obchodních vztahů, pro kterou je typická autonomie vůle stran, nebyla respektována volba rozhodného práva. Soudní dvůr se nevyjádřil, zda kogentními předpisy *legis fori* měl na mysli imperativní předpisy země soudu, jejichž použití je závazné bez ohledu na právo, které je jinak pro smlouvu rozhodné. Římská úmluva z roku 1980, respektive její protokoly, které dávaly ESD pravomoc o ní rozhodovat, v době rozhodnutí ještě formálně neplatily, v teorii většiny členských států však byly tyto otázky již podrobně rozpracovány. Zdá se, že se tyto předpisy na ochranu obchodních zástupců prosadily imperativně jako normy *legis fori*. Někteří autoři imperativní charakter těchto norem (v českém právu dnes § 2514–2517 o. z.) zpochybňují a považují je pouze za normy, od nichž se nelze odchýlit, pokud jsou součástí rozhodného práva.⁵⁷ Osobně se rovněž domnívám, že se v tomto případě jedná pouze o obvyklé kogentní normy;⁵⁸ tento názor však není obecně sdílen, a navíc je potřebné respektovat názor ESD a spíše se snažit jej vysvětlit. Bříza s odkazem na další literaturu soudí, že ESD se vyslovil v zájmu paušální ochrany unijního práva a uvedeným normám na ochranu obchodního zástupce byla přiznána úroveň unijních kogentních norem.⁵⁹ Judikát *Ingmar* byl poněkud korigován v následující judikatuře.

3.2 Unamar C-184/12

Rozhodnutí⁶⁰ vychází ze zčásti obdobných podmínek jako *Ingmar*. Společnost *Unamar* jako obchodní zástupce se sídlem v Belgii a společnost *NMB* se sídlem v Bulharsku jako zastoupený uzavřely smlouvu o obchodním zastoupení, pro kterou zvolily bulharské právo. Po ukončení smlouvy se *Unamar* domáhal u belgického soudu odškodnění pro obchodní zástupce podle imperativních ustanovení o ochraně obchodního zástupce

⁵⁷ SONNENBERGER, H. J. Eingriffsnormen. In: LEIBL, S. – UNBERATH, H. (Hrsg.). *Brauchen wir eine Rom O-Verordnung?* Jena: JWV Jenaer Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2013, s. 434–435 s dalšími odkazy.

⁵⁸ PAUKNEROVÁ, M. *Evropské mezinárodní právo soukromé*, s. 172.

⁵⁹ BŘÍZA, P. *Volba práva*, s. 30 an.

⁶⁰ SDEU č. C-184/12 *United Antwerp Maritime Agencies (Unamar) v Navigation Maritime Bulgare (NMB)*, ECLI:EU:C:2013:663.

v belgickém právu, která poskytovala širší ochranu než právo bulharské. Belgický *Hof van Cassatie* položil předběžnou otázku, zda ustanovení belgického práva musejí být vykládána v tom smyslu, že umožňují uplatnit na smlouvu imperativní ustanovení práva státu soudu, která poskytují širší ochranu, než je minimální ochrana stanovená směrnicí, i když se ukáže, že smlouva se řídí právem členského státu EU, do něhož byla rovněž provedena minimální ochrana poskytovaná směrnicí.

SDEU se vyslovil tak, že bulharské právo, které si smluvní strany zvolily, splňuje minimální ochranu směrnicí předepsanou a zvolené právo může být vyloučeno pouze tehdy, kdy pojednávající soud podrobně konstatuje, že v rámci implementace považoval zákonodárce státu sídla soudu za zásadní přiznat obchodnímu zástupci ochranu přesahující rámec ochrany stanovené směrnicí, přičemž v této souvislosti zohlední povahu a účel těchto imperativních ustanovení.

Rozdíl oproti rozhodnutí *Ingmar* je především v tom, že v případě *Ingmar* bylo stranami zvoleno právo nečlenského státu, které navíc neposkytovalo zástupci při ukončení smlouvy srovnatelnou ochranu. Soud v případě *Unamar* definoval imperativní ustanovení s odvoláním na judikát *Arblade*⁶¹ a zdůraznil, že je potřebné respektovat svobodu volby práva, takže výjimka vztahující se k existenci „imperativního“ či „kogentního“ ustanovení ve smyslu právních předpisů dotyčného státu musí být vykládána striktně.⁶² Jinými slovy, soud zdůraznil nezbytnost restriktivního pojetí imperativních norem. Tento bod odůvodnění je často citován – soud se evidentně snaží napravit rozhodnutí *Ingmar*, které volbu rozhodného cizího práva nerespektovalo, a to v případě, kdy vůbec nebylo jasné, zda se jedná o „imperativní“ normy. Přestože jde o výklad Římské úmluvy, je zdůrazněno, že výklad se vztahuje i na obdobná ustanovení nařízení Řím I, tím je zajištěna kontinuita a propojenost obou římských instrumentů. Zda jsou ustanovení chránící obchodního zástupce, která implementují směrnici, kogentní nebo imperativní, je opravdu sporné. Soud sám je sice výslovně označuje za „kogentní“,⁶³ ale přiznal jim imperativní charakter ve smyslu čl. 7(2) Římské úmluvy a čl. 9(2) nařízení Řím I. A to musí být pro soudy členských států směrodatné.

3.3 Nikiforidis C-135/15

Dalším případem, který poskytl možnost upřesnit pojem imperativních ustanovení, je rozhodnutí ve věci *Nikiforidis*.⁶⁴ Řecký občan Nikiforidis byl zaměstnán jako učitel na škole v Německu, jejímž provozovatelem je Řecká republika. Řecko na základě svých zákonů, kterými se omezují platy ve veřejném sektoru z důvodu rozpočtové krize, snížilo hrubou mzdu i Nikiforidisovi. Nikiforidis se před německým soudem domáhal doplacení mzdy podle německého kolektivního pracovního práva. Vznikla otázka, zda lze řecké zákony přímo či nepřímo použít na pracovní právní vztah vykonávaný v Německu a podléhající německému právu, které za daných podmínek takovou změnu pracovní smlouvy nepřipouští. Komplikaci vnáší i plnění povinnosti zásady loajální spolupráce, kterou zakotvu-

⁶¹ Výše pozn. č. 17.

⁶² Srov. body (47) a (49) rozhodnutí *Unamar*. V angličtině „mandatory“, v němčině „zwingend“, v češtině „imperativního“ ustanovení.

⁶³ To je osobní názor autorky tohoto příspěvku. Srov. rovněž VAN CALSTER, G. *European Private International Law*. 2nd edition. Oxford: Hart Publishing, 2016, s. 234.

⁶⁴ SDEU č. C-135/15 *Republika Řecko proti Grigoriusu Nikiforidisovi (Nikiforidis)*, ECLI:EU:C:2016:774.

je čl. 4(3) Smlouvy o EU, neboť Řecko těmito omezujícími zákony plnilo dohody s Evropskou komisí, Mezinárodním měnovým fondem a Evropskou centrální bankou k řešení své ekonomické situace.

SDEU se z hlediska, které nás zde zajímá, zaměřil na výklad čl. 9 Řím I. Zdůraznil, že v návaznosti na rozhodnutí *Unamar* musí být vykládán striktně: výčet imperativních ustanovení dle tohoto článku je taxativní. Dále je potřebné dbát na ochranu zaměstnance v místě výkonu práce – s odkazem na výše citované rozhodnutí *Koelzsch*.⁶⁵ Z toho vyplývá, že čl. 9 Řím I vylučuje možnost soudu použít jiná imperativní ustanovení než ustanovení státu sídla soudu nebo státu, ve kterém mají být povinnosti ze smlouvy splněny. Soud tak nemůže přímo nebo nepřímo použít řecká imperativní ustanovení. Naproti tomu článek 9 Řím I nebrání tomu, aby byla taková jiná imperativní ustanovení zohledněna jako skutková okolnost, pokud to stanoví hmotněprávní norma práva, které je pro danou smlouvu rozhodné.⁶⁶

Soud dále uvedl, že tento výklad není zpochybněn zásadou loajální spolupráce. Tato zásada nedovoluje členskému státu obejít povinnosti, které mu ukládá unijní právo, a nemůže mu proto umožnit, aby odhlédl od taxativní povahy výčtu použitelných imperativních ustanovení.⁶⁷

Rozhodnutí *Nikiforidis* se přímo dotklo použitelnosti imperativních norem cizího práva, které nepatří ani k *lex fori*, ani k *lex causae*, a to práva jiného členského státu EU. Zjevně se ukázalo, že formulace čl. 9(3) Řím I, která se týká použitelnosti imperativních norem třetího státu, je úzká a nezahrnuje takové normy, které nejsou předpisy v místě plnění závazku. Rozšiřování okruhu takových norem nemůže ovlivnit ani zásada loajální spolupráce členských států, což je nepochybně politicky velmi citlivé. Soud se, jak jsem již uvedla, vypořádal s touto delikátní otázkou poněkud alibisticky, když prohlásil, že je možné předmětná řecká imperativní ustanovení zohlednit jako skutkovou okolnost. To je pro mne obtížně představitelné, soud byl ale opravdu v nezáviděníhodné situaci, kdy se střetává právo s politikou.

Závěry SDEU ve věci *Nikiforidis* jsou často citovány i v souvislosti s posuzováním imperativních opatření v době koronaviru. Omezení cizího státu na hranicích, bránící např. vývozu nebo dovozu zboží, tak mohou být pro posouzení případné kauzy použitelná podle čl. 9 Řím I tehdy, pokud jsou součástí rozhodného práva, nebo jde o ustanovení práva země, v níž mají být povinnosti vyplývající ze smlouvy splněny, pokud tato imperativní ustanovení činí plnění podle smlouvy protiprávním, nebo – a zde je citováno rozhodnutí *Nikiforidis* – mohou být taková omezení zohledněna jako skutková okolnost, pokud to stanoví hmotněprávní norma práva, které je pro smlouvu rozhodné podle ustanovení tohoto nařízení.⁶⁸ Osobně si naposled uvedenou možnost nedovedu představit, s tím se asi bude muset vypořádat soud, pokud tuto možnost bude chtít využít.

Rozhodnutí *Nikiforidis* jasně ilustruje, jak je vymezení použitelnosti imperativních ustanovení, která jsou součástí práva třetího státu (nejsou tedy součástí ani *legis fori*, ani *legis causae*) v čl. 9(3) Řím I, úzké.

⁶⁵ Srov. výše pozn. č. 29.

⁶⁶ *Nikiforidis*, body 41–53.

⁶⁷ *Nikiforidis*, bod 54.

⁶⁸ LEHMANN, M. *Corona Virus and Applicable Law*. In: EAPIL [online]. 16. 3. 2020 [cit. 2020-05-29]. Dostupné z: <<https://eapil.org/2020/03/16/corona-virus-and-applicable-law/>>. Lehmann dodává, že není vyloučena ani možnost argumentovat místem plnění podle čl. 12(2) Řím I.

3.4 Verein für Konsumenteninformation C-191/15 a C-272/18

Otázkou imperativních norem, přesněji řečeno, norem, od nichž se nelze smluvně odchýlit, tedy spíše norem kogentních než imperativních (v německém originále *zwingende Bestimmungen*), se zabýval SDEU i ve věci C-191/15 *Verein für Konsumenteninformation* (Sdružení pro informování spotřebitelů, Rakousko, VKI) proti společnosti *Amazon EU Sàrl*, a posléze ve věci C-272/18 *Verein für Konsumenteninformation* proti společnosti *TVP Treuhand- und Verwaltungsgesellschaft* (TVP).⁶⁹ Jednalo se o volbu práva ve spotřebitelských smlouvách. V prvním případě sdružení VKI podalo žalobu na zdržení se jednání, s cílem zakázat společnosti *Amazon* se sídlem v Lucembursku používat nepřiměřené podmínky uvedené v jejích Všeobecných obchodních podmínkách ve vztahu ke spotřebitelům s bydlištěm v Rakousku. Tyto podmínky obsahovaly volbu lucemburského práva. Ve druhém případě VKI podalo žalobu ohledně přípustnosti ujednání o volbě rozhodného práva, které použila společnost TVP se sídlem v Německu ve smlouvách uzavřených se soukromými investory s bydlištěm v Rakousku. Tyto smlouvy, uzavírané adhezním způsobem, obsahovaly volbu německého práva. Z hlediska imperativních norem, respektive norem, od nichž se nelze odchýlit, nás zajímá postavení těchto norem, které jsou podle čl. 6(2) nařízení Řím I určeny k ochraně spotřebitele.

Ve spotřebitelských smlouvách je připuštěna neomezená volba práva. Podle čl. 6(2) nařízení Řím I však v důsledku této volby nesmí být spotřebitel zbaven ochrany, kterou mu poskytují ustanovení právního řádu, od nichž se nelze smluvně odchýlit, a jež by se v případě neexistence volby práva jinak použila. SDEU se zabýval otázkou, a to v souvislosti s posouzením zneužívajících ujednání ve spotřebitelských smlouvách (směrnice Rady 93/13/EHS), zda je obchodník jako druhá smluvní strana povinen spotřebitele o tomto ustanovení výslovně informovat a jaký je vztah tohoto ustanovení o ochraně spotřebitele a provedené volby práva. Závěr SDEU nebyl v případě *Amazon* prezentován zcela jasně. Soud uvedl, že článek 3(1) směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách musí být vykládán v tom smyslu, že ujednání obsažené ve všeobecných smluvních podmínkách obchodníka, které nebylo sjednáno individuálně, a podle kterého se právem členského státu sídla tohoto obchodníka řídí smlouva uzavřená formou elektronického obchodu se spotřebitelem, je zneužívající klauzulí. A to v rozsahu, v němž uvádí tohoto spotřebitele v omyl tím, že u něj vyvolává dojem, že se na smlouvu použije pouze právo tohoto členského státu, aniž spotřebitele informoval, že se na něj na základě čl. 6(2) nařízení Řím I vztahuje ochrana, kterou mu zajišťují imperativní ustanovení práva, které by bylo rozhodné v případě neexistence tohoto ujednání. Vnitrostátnímu soudu přísluší, aby ve světle všech relevantních okolností tuto skutečnost ověřil.

Jak SDEU uvedl, je zásadní, aby obchodník o této právní úpravě informoval spotřebitele a použil v daném případě rakouskou právní úpravu, od které se podle rakouského práva nelze smluvně odchýlit.⁷⁰ Znamená to, že pokud obchodník nebude výslovně spotřebitele informovat, jde bez dalšího o zneužívající klauzuli? To mi připadá poněkud silné. Toto rozhodnutí bylo podrobena kritice: posuzováním přiměřenosti ujednání o volbě práva dle směrnice dochází svým způsobem k narušení pravidel a principů mezinárodního prá-

⁶⁹ SDEU C-191/15 *Verein für Konsumenteninformation v Amazon EU Sàrl*, ECLI:EU:C:2016:612 a SDEU C-272/18 *Verein für Konsumenteninformation v TVP Treuhand- und Verwaltungsgesellschaft*, ECLI:EU:C:2019:827.

⁷⁰ SDEU C-191/15 *Verein für Konsumenteninformation v Amazon EU Sàrl*, body 69–71 a výrok sub 2).

va soukromého.⁷¹ Není účelem tohoto příspěvku zabývat se přímo otázkou volby rozhodného práva a jejího omezování. Nicméně je potřebné poznamenat, že soud se vyslovil ve prospěch unijního řešení – směrnice implementované do národního práva – na úkor volby práva, tentokrát v obecném zájmu unijních principů ochrany spotřebitele, nepoukázal však na žádná konkrétní rozporná ustanovení. Soud ovšem vycházel z výslovného znění čl. 6(2) Řím I.

Obdobně se SDEU vyjádřil ve sporu *VKI proti TVP*: článek 3(1) směrnice musí být vykládán v tom smyslu, že ujednání v takové svěřenské smlouvě o správě podílu na komanditní společnosti, která byla uzavřena mezi obchodníkem a spotřebitelem, jež nebylo sjednáno individuálně a na jehož základě je rozhodným právem právo členského státu, v němž má tato komanditní společnost sídlo, je ve smyslu zmíněného ustanovení zneužívající. A to, pokud tohoto spotřebitele uvádí v omyl tím, že u něj vyvolává dojem, že se na smlouvu použije pouze právo tohoto členského státu, aniž ho informuje, že se na něj na základě čl. 6(2) nařízení Řím I vztahuje i ochrana, kterou mu zajišťují imperativní ustanovení vnitrostátního práva, které by bylo rozhodné v případě neexistence tohoto ujednání.

Oba spory jsou z hlediska výkladu kogentních a imperativních norem zásadní zejména pro německou nauku, která přísně rozlišuje mezi kogentními ustanoveními, chránícími slabší stranu jakožto ustanoveními, od nichž se nelze odchýlit, a imperativními ustanoveními, a je otázkou, jaký charakter mají ustanovení, která implementovala zmíněnou směrnici. Český překlad rozhodnutí opět nepřesně, na rozdíl od originálu těchto rozsudků SDEU v němčině, uvádí „imperativní“ namísto „kogentní“ ustanovení. Pro českou nauku i praxi, která v tomto směru mezi stupněm imperativnosti nijak výrazně nerozlišuje, toto ale podle mého názoru nepředstavuje žádný zásadní problém.

Je třeba uznat, že pro soud bylo obtížné své stanovisko blíže vysvětlit, vyčítá se mu, že neuvedl konkrétní příklad, ale na druhé straně v obou případech předložilo sdružení VKI ve své podstatě pouze akademické dotazy, bez konkrétní kauzy, kterou by bylo potřebné řešit, čemuž odpovídají i vyjádření soudu.

3.5 Agro C-507/15

Téma zakotvení ochrany obchodních zástupců při ukončení smlouvy o obchodním zastoupení, která byla v rozhodnutí *Ingmar* kvalifikována jako imperativní, se dále rozvíjí. Ve věci *Agro*⁷² se jednalo o spor mezi společnostmi *Agro*, se sídlem v Turecku, a *Petersime*, se sídlem v Belgii, v otázce odškodnění v důsledku výpovědi smlouvy o obchodním zastoupení, pro kterou strany zvolily belgické právo a sudiště v Ghentu (Belgie). EHS uzavřelo s Tureckem Dohodu o přidružení, jejíž Dodatečný protokol uvádí, že smluvní strany nebudou mezi sebou zavádět nová omezení svobody usazování a volného pohybu služeb. Společnost *Agro* jako obchodní zástupce působila v Turecku. Společnost *Petersime* smlouvu vypověděla a *Agro* se domáhala u obchodního soudu v Ghentu odškodnění podle belgického zákona o smlouvě o obchodním zastoupení z roku 1995, který implementoval směrnici o nezávislých obchodních zástupcích. Podle čl. 27 tohoto zákona, nestanoví-li

⁷¹ SKALSKÁ, H. Volba práva ve spotřebitelských smlouvách v kontextu rozhodnutí soudního dvora Evropské unie ve věci *Verein für Konsumenteninformation v Amazon EU Sàrl*. *Jurisprudence*. 2019, No. 1, s. 28–38.

⁷² SDEU C-507/15 *Agro Foreign Trade & Agency Ltd. v Petersime NV*, ECLI:EU:C:2017:129.

jinak mezinárodní smlouvy, vztahuje se na všechny činnosti obchodního zástupce, který má místo podnikání v Belgii, belgické právo a příslušnost belgických soudů.

Soud dospěl k závěru, že směrnice a Dohoda o přidružení musí být vykládány v tom smyslu, že nebrání vnitrostátní právní úpravě provádějící směrnicí do práva dotčeného členského státu, která ze své působnosti vylučuje smlouvu o obchodním zastoupení, na jejímž základě je zástupce usazen v Turecku, kde vykonává činnost vyplývající z této smlouvy, a zmocnitel je usazen v uvedeném členském státě, takže se za takových okolností nemůže dovolávat práv, která uvedená směrnice zaručuje obchodním zástupcům po vypovězení takové smlouvy. Soud uvedl, že pokud je usazen na území EU pouze zmocnitel, není vytvořen dostatečně úzký vztah k Unii, který by odůvodňoval aplikaci směrnice.⁷³ Asociační dohoda se týká pouze tureckých státních příslušníků, kteří vykonávají svobodu usazování nebo poskytování služeb v některém z členských států EU, společnost Agro tudíž nespadá do personální působnosti daných ustanovení. Na tom nic nemění skutečnost, že Turecko směrnicí implementovalo do svého práva.⁷⁴

Rozhodnutí SDEU vzbuzuje určité rozpaky. Lze souhlasit s tím, že belgický zákon se na daný případ nevztahuje s ohledem na teritoriální působnost zákona, když činnost obchodního zástupce byla vykonávána mimo území EU. Avšak je zde Asociační dohoda, je to mezinárodní smlouva, která by se měla aplikovat přednostně před zákonem, což navíc sám belgický zákon uvádí. Argument, že se Asociační dohoda vztahuje pouze na činnost tureckých státních příslušníků na území EU, je podle mého názoru účelový, není mi známo, že by takový limit obecně existoval.

3.6 Da Silva Martins v Dekra C-149/18

Ve smyslu negativního vymezení, tedy které ustanovení není imperativní normou, má určitý význam rozsudek SDEU ve věci *Martins v Dekra*,⁷⁵ který interpretoval čl. 16 nařízení Řím II. Souvislost s čl. 9 Řím I zde je, nařízení Řím I a Řím II by měla být vykládána a aplikována koherentně.⁷⁶ Ve Španělsku došlo k dopravní nehodě mezi dvěma vozidly, u nichž jedno bylo registrováno v Portugalsku, majitelem byl da Silva Martins, a druhé bylo registrováno ve Španělsku a bylo pojištěno u *Segur Caixa*, zastoupené *Dekra Claims Services Portugal*. Je potřebné poznamenat, že Portugalsko, na rozdíl od Španělska, není smluvním státem výše zmíněné Haagské úmluvy o právu použitelném pro dopravní nehody z roku 1971, která by se jinak aplikovala přednostně před nařízením Řím II (čl. 28 Řím II), řízení probíhalo v Portugalsku. To, co nás zajímá z hlediska tohoto příspěvku, je vymezení imperativních ustanovení v čl. 16 Řím II: šlo o otázku, zda se promlčení práva na náhradu škody řídí portugalským právem, podle něhož je promlčecí lhůta tříletá, nebo španělským právem, které stanoví lhůtu pouze jednorochní, takže by nárok nebyl uplatněn včas. Právním řádem rozhodným je podle obecného pravidla v čl. 4(1) Řím II místo vzniku škody, tedy právo španělské, jímž by se mělo řídit i promlčení práva (čl. 15 Řím II). Soud řešil otázku, zda ustanovení portugalského práva o promlčecí lhůtě lze považovat za imperativní ustanovení podle čl. 16 Řím II, a dospěl k závěru, že nikoliv. Uvedl, že výjim-

⁷³ SDEU C-507/15 *Agro*, bod 33.

⁷⁴ SDEU C-507/15 *Agro*, body 46–51.

⁷⁵ SDEU C-149/18 *Agostinho da Silva Martins v Dekra Claims Services Portugal SA*, ECLI:EU:C:2019:84.

⁷⁶ SDEU C-149/18 *Martins*, bod 28 s odkazem na rozsudek *ERGO Insurance*, C-475/14, bod 43.

ka týkající se imperativních ustanovení, tedy výjimka z použití rozhodného práva, určeného podle čl. 4, musí být vykládána restriktivně, s odvoláním na rozhodnutí *Unamar*.⁷⁷ Pro použití jiné promlčecí lhůty by bylo nutné uvést zvláště významné důvody, např. zjevný zásah do práva na účinný prostředek nápravy a na účinnou soudní ochranu, k němuž by došlo aplikací jinak rozhodného právního řádu.⁷⁸ Rozhodnutí je rozumné a je potřebné jej přivítat.

Objevil se však i názor, který tento závěr zpochybňuje, protože se připravuje novelizace směrnice 2009/13 o pojištění motorových vozidel, která by měla zakotvit dokonce čtyřletou promlčecí lhůtu, a je otázkou, zda by se takové ustanovení ve prospěch delší promlčecí lhůty neprosadilo jako ustanovení, od něhož se nelze smluvně odchýlit v podobě, v jaké je provedeno v členském státě sídla soudu.⁷⁹ Této otázce se zde nelze blíže věnovat, znamenalo by to otevření Pandořiny skříňky, nicméně mohou alespoň poznamenat, že tendence posuzovat imperativní normy účelově, s preferencí hmotněprávních unijních předpisů, se prosazuje již od rozhodnutí *Ingmar*, to je alespoň můj osobní názor.

4. Imperativní normy v předpisech národního práva – mají ještě význam? A nazrál čas na nové řešení?

Imperativní normy většinou zasahují závazkové právní vztahy, smluvní či mimosmluvní, v unijním kolizním právu na ně pamatují také další nařízení, jako je nařízení o dědictví,⁸⁰ nařízení o majetkových poměrech v manželství, nebo nařízení o majetkových důsledcích registrovaného partnerství.⁸¹ Imperativní normy se však mohou prosazovat i v právních vztazích, pro které prozatím nebyla přijata mezinárodně či unijně kodifikovaná právní úprava. Stále si tedy zachovávají určitý význam autonomní předpisy mezinárodního práva soukromého, případně teoretická pojednání tam, kde takové autonomní předpisy speciální úpravu výslovně neobsahují, případně vůbec neexistují. Průkopníkem byl švýcarský zákon o mezinárodním právu soukromém z roku 1987, který v čl. 18 a 19 zakotvuje aplikovatelnost imperativních norem *legis fori* i možnost přihlížet k imperativním normám třetího státu.⁸² Tento předpis inspiroval mnoho dalších zákonodárců, většinou se však národní předpisy omezují pouze na aplikovatelnost imperativních norem *legis fori*. Český z. m. p. s. patří k těm odvážným, které zakotvují i možnost použít ustanovení práva třetího státu (§ 25 z. m. p. s.). Podmínkou pro použití takových ustanovení je, že to účastník navrhne a že dotčená práva a povinnosti mají ke třetímu státu dostatečně významný

⁷⁷ SDEU C-149/18 *Martins*, body 29–31.

⁷⁸ SDEU C-149/18 *Martins*, bod 34.

⁷⁹ Srov. VAN CALSTER, G. *Martins v Dekra Claims. Limitation Periods as „overriding mandatory rules“ under Rome II*. In: *GAVC LAW* [online]. 1.3.2019 [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <<https://gavclaw.com/2019/03/01/martins-v-dekra-claims-limitation-periods-as-overriding-mandatory-rules-under-rome-ii/>>. Je zde argumentováno poukazem na čl. 3(4) nařízení Řím I, což asi úplně neodpovídá dané situaci.

⁸⁰ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 650/2012 ze dne 4. července 2012, o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a přijímání a výkonu veřejných listin v dědických věcech a o vytvoření evropského dědického osvědčení, čl. 30.

⁸¹ Výše pozn. č. 13.

⁸² Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht (IPRG), vom 18. 12. 1987, čl. 18 upravuje aplikaci imperativních norem *legis fori*, čl. 19 pak umožňuje aplikovat imperativní normy třetího státu: „Anstelle des Rechts, das durch dieses Gesetz bezeichnet wird, kann die Bestimmung eines andern Rechts, die zwingend angewandt sein will, berücksichtigt werden, wenn nach schweizerischer Rechtsauffassung schützenswerte und offensichtlich überwiegende Interessen einer Partei es gebieten und der Sachverhalt mit jenem Recht einen engen Zusammenhang aufweist.“

vztah a použití se jeví jako spravedlivé.⁸³ Ustanovení § 25 z. m. p. s. je zdařilé a promyšlené, vychází z dlouhodobých znalostí a zkušeností Kučery, který byl jeho duchovním otcem. Pokud je mi známo, toto ustanovení prozatím nebylo aplikováno. Uplatní se pouze ve vztazích, pro které dosud nebyla přijata unifikovaná úprava, což jsou kolizní otázky práva osob, fyzických i právnických, věcných práv, dílčí otázky rodinného práva. To jsou oblasti, kde bude výskyt imperativních norem spíše vzácný, ale existují. Např. v oblasti práva společností považuje Brodec ustanovení o ochraně práv k obchodní firmě podle § 423 a § 424 občanského zákoníku za tuzemskou imperativní normu, kterou je potřebné aplikovat bez ohledu na *legem societatis*, tedy bez ohledu na právo rozhodné pro společnosti podle § 30 z. m. p. s.⁸⁴

Na otázku, zda ustanovení o imperativních normách v autonomních předpisech mezinárodního práva soukromého mají ještě význam, je proto potřebné odpovědět kladně. To se týká členských států EU, které mají sjednocenou úpravu vztahující se k imperativním normám pouze v určitých oblastech a v jiných nikoliv; u ostatních států, které nejsou vázány žádnou takovou úpravou, to platí obecně.

Stále panuje velká nejistota, zda soud bude či nebude přihlížet k imperativním normám zahraničního práva, které si budou vynucovat svou aplikaci na určitý soukromoprávní poměr. Další otázkou proto je, zda nazrál čas na nějaké nové řešení, které by právní jistotu posílilo. Myslím, že nikoli. Dnešní doba je dost pragmatická, argumentace klasiků, jako byli Francescakis či Zweigert, kteří směřovali k vlastnímu jádru imperativních norem, je spíše zapomenuta. Čeká se na nová rozhodnutí a ta se komentují rychle, většinou v rámci různých blogů, se snahou dovodit i to, co soud přímo neřekl, nebo možná řekl, ale nemyslel to tak. Na druhé straně v této oblasti si jen obtížně lze představit jinou argumentaci než účelovou, je to oblast většinou přímo spjatá s politikou, lze odhadovat, že i z tohoto důvodu se některé případy řeší mimosoudně. To se asi bude týkat i zahraničních restrikcí v souvislosti s pohybem zboží a osob přes hranice z důvodu pandemie koronaviru. Právní nejistota tak bude používání imperativních norem provázet i nadále. V rámci Evropské unie však přece jen – díky unifikovaným úpravám a navazující judikatuře SDEU – již byla vytvořena určitá vodítka, která do jisté míry umožňují předem odhadnout konkrétní řešení.

⁸³ § 25 z. m. p. s.: Nutně použitelná ustanovení jiného zahraničního práva: „K návrhu účastníka se mohou použít ustanovení právního řádu jiného státu, kterého se podle ustanovení tohoto zákona nemá použít, avšak podle právního řádu, jehož jsou součástí, se jich má použít bez ohledu na to, kterým právním řádem se řídí práva a povinnosti, o které jde. Podmínkou pro použití je, že práva a povinnosti, o které jde, mají k takovému jinému státu dostatečně významný vztah a je to spravedlivé vzhledem k povaze těchto ustanovení, jejich účelu nebo k důsledkům, jež by vyplynuly zejména pro účastníky z jejich použití nebo z jejich nepoužití. Účastník, který se takových ustanovení dovolává, musí prokázat platnost a obsah těchto ustanovení.“

⁸⁴ PAUKNEROVÁ, M. – BRODEC, J. Czech Republic. In: GERNER-BEUERLE, C. – MUCIARELLI, F. – SCHUSTER, E. – SIEMS, M. *Private International Law of Companies in Europe*. Munich: C. H. Beck, 2019, s. 340–365 (349).

Overriding Mandatory Rules and Private International Law – Classical Topic at the Present Time

Monika Pauknerová

Abstract: The issue of overriding mandatory rules is a common topic in the area of private international law. It concerns rules that apply to private law relationships with an international element regardless of the otherwise applicable law. This article researches overriding mandatory rules, their distinctions from mandatory rules, their applicability from the perspective of the trying forum, their connection to the public policy exception, the application of overriding mandatory rules, and observing their effects. The following part explores international codification of overriding mandatory rules, mainly a Rome I Regulation. The appropriate CJEU case law is commented in detail in Ingmar C-381/98, Unamar C-184/12, Nikiforidis C-135/15, Verein für Konsumenteninformation C-191/15 and C-272/18, Agro C-507/15, and Da Silva Martins v Dekra C-149/18. Towards the end, the author reflects upon whether a legal regulation of overriding mandatory rules in national law is still meaningful or whether the time has come for a new solution.

Key words: rules of immediate application, overriding mandatory rules, private international law, european private international law, Regulation Rome I on the law applicable to contractual obligations